

דְּרָשׁוֹת

פרשת בהעלתך, תש"פ, מספר 1371

האישה הכושית אשר לקח

שמעון שרביט

רש"י הולך בעקבות מדרשי האגדה, הן בשימוש בגימטרייה והן בהסברו לשימוש בביטוי "כושית": האשה הכשית – מגיד שהכל מודים ביפיה, כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי. כושית – בגימטריא יפת מראה. ... על שם נויה נקראת כושית, כאדם הקורא את בנו נאה כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה.

רבנו בחיי מסביר את הרקע לשינוי בתרגום: ואונקלוס שתרגם "אתתא שפירתא" כנוי הוא דרך כבוד, כמו שקורין לעיוור "סגי נהור". ולכך הזכיר: "וְהָאִישׁ מִשֵּׁה עָנְיוּ מֵאֲדָ" (במ' יב:ג), כי הכתוב יעיד על ענותנותו, שלא ידע בה אם היתה יפה אם לאו, כענין הנזכר באברהם אבינו.⁴

ב. האישה היא צפורה ונקראה "כושית" מפני צבעה.

ראב"ע דוחה פירושים אחרים ופוסק שהכושית היא צפורה, ואף מסביר מפני מה כונתה כן:

והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה, כי היא מדינית, ומדינים הם ישמעאלים... דרים באהלים, וכן כתוב "יִקְזְזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן" (חב' ג:ז). ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל, וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית.

ובמקום אחר (שה"ש א:ו) דחה ראב"ע את הפירוש ש"כושית" משמעה יפה:

"שחורה" – יש מפרשים שהיא יפה כמו "האשה הכושית", כי מרוב יופיה תפחד האם שתשלוט בה עין רעה, על כן תקרא כושית ושחורה. אין לנו צורך בפירוש הזה באשה הכושית ולא במלת שחורה, כי הנה היא העידה בנפשה ואמרה "אֵל תִּקְרְאוּנִי שְׂאֲנִי שְׁחֻרְחֻרֶת".⁵

בדרך זו הלך רבינו בחיי, כנראה, בעקבות פירוש ראב"ע, אלא שהוסיף: "כי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח" הוא הדבור שדברה מרים, והיו חושבים שלא נמנע משה מהיות עם צפורה אלא בשביל שאינה יפה".

וַתִּדְבַר מְרִים וְאָהֲרֹן בְּמִשָּׁה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכְּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כְּשִׁית לָקַח (במ' יב:א).

התורה סתמה ולא פירשה, מי היא "האישה הכושית" אשר לקח משה, ומדוע כונתה "כושית". בשתי השאלות הללו יעסוק מאמר¹ אפשר למצוא במדרשי חז"ל ובפרשני התורה שלוש דרכים בפתרון השאלות האלה:

א. האישה היא צפורה, ונקראת "כושית" במשמע 'נאה'.

המקורות הקדומים ביותר המציגים דרך זו הם מדרש הלכה תנאי ותרגום אונקלוס.

ספרי במדבר פסקה צט:

על אודות האשה הכושית – מגיד הכתוב, שכל מי שהיה רואה אותה היה מודה בנוייה ... האשה הכושית, וכי כושית היתה, והלא מדיינית היתה, שנ' "וּלְכַהֵן מִדְיָן שִׁבְעַ בְּנוֹת" (שמ' ב:טז), ומה ת"ל כושית, אלא מה כושי משונה בעורו, כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים.

תרגום אונקלוס: על עיסק אתתא שפירתא² די נסב, ארי אתתא שפירתא דנסיב, רחיק (בעברית: על אודות האישה היפה שנשא, כי (את) האישה היפה שנשא, גירש).

מדרש אגדה מאוחר מוכיח בדרך הגימטרייה שמדובר באישה יפה, ומסביר מדוע כונתה "כושית":

כושית בגימטריא יפת מראה (=736)³, חשבוננו של זה כחשבוננו של זה. האשה הכושית – מגיד שהכל מודים ביופיה, כשם שהכל דוברים בשחרותו של כושי... ועל שם נויה נקראת כושית, כאדם הקורא לבנו נאה כושי, כדי שלא ישלוט בו העין (מדרש תנחומא צו, יג).

* שמעון שרביט הוא פרופסור אמריטוס של אוניברסיטת בר-אילן ורקטור המכללה האקדמית אשקלון.

1 המאמר לא יעסוק בשאלה, מה היה תוכן דבריהם של מרים ואהרון כלפי משה.

2 וכן דעת המפרשים והמתרגמים השומרוניים. ראה א-ב חדשות השומרוניים, מס' 5-1194 (2015), עמ' 44.

3 הדר זקנים (לקט הפירושים מבעלי התוספות ומרש"י) מעיר על הגימטרייה: "ויש מפרשים כש"ית בגימטרי"א יפת מראה, וכן תרגם אונקלוס. ולא נהירא כי כשית חסר וא"ו אם כן אין הגימטרי"א מכוון".

4 גם רד"ק הלך בעקבות מדרש האגדה, ובפירושו לתה' פרק ז' כתב: "על דברי כוש בן ימיני. רז"ל אמרו, כי המזמור הזה נאמר על שאול, וקראו כוש לפי שהיה יפה, כמו האשה הכשית (במ' יב:א), דמתרגם: אתתא שפירתא. וכן דעת כל המפרשים".

5 וכן כתב בפירושו לפסוקנו: "יש אומרים, כי משה מלך על כוש ולקח כושית". והוא ממשיך ללא כל הערת הסתייגות.

ג. מוצא האישה מארץ כוש

פירוש זה הוא הקדום ביותר והוא מצוי כבר בתרגום השבעים ובספרו של יוסף בן מתתיהו, וכן הוא מצוי בפרשני ימי הביניים שהסתמכו על ספר "דברי הימים של משה":

תרגום השבעים: האישה האתיופית.

יוסף בן מתתיהו:⁶ נשא את בת מלך כוש, לאחר שעמד בראש צבא מצרים המנצח.

תרגום ירושלמי: עַל עֵיסק אֶתְתָא כּוּשִׁיָתָא דְאַסְבוּהֵי כּוּשָׁאֵי לְמִשָּׁה בְּמִיעֲרָקִיה מִן קָדָם פְּרָעָה וְרִיחָקָה (= על אודות האישה הכושית, שהשיאו הכושים למשה, בבורחו מפני פרעה, וגירשה).

רשב"ם דוחה את הפירוש שמדובר בצפורה:

כושית – שהיא ממשפחת חם. "כי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח" – כדכת' בדברי הימים דמשה רבנו, שמלך בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת... זהו עיקר פשוטו. שאם בשביל צפורה דיברו, מה צורך לפרש "כי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח"? וכי [עד] עתה לא ידענו כי ציפורה מדיינית היא? ועוד תשובה כי לא היתה (צפורה) כושית כי כוש מבני חם הוא, ומדיין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם.

ראב"ע (בפירושו הארוך לשמ' ב:כב) דוחה כל הסתמכות על ספרים 'חיצוניים':

וזאת צפורה היא האשה הכושית אשר אמר. ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמין. וכלל אומר לך, כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה, אין לסמוך עליו, ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה. וככה ספר זרובבל, וגם ס' אלדד הדני והדומה להם.⁷

ר' יוסף אבן כספי דוחה בתוקף את הפירוש האגדי: **לכן אני אומר**, כי פירוש מה שכתוב בכאן לפי המובן באור הכרחי מלשון עברי, **כי כושית היא אשה מארץ כוש**, ופי' "...כְּשִׁית לְקַח", החזיק... וכל זה הסכמת הלשון.

גם "הדר זקנים" (לקט מפירושי בעלי התוספות ומרש"י) דבק בפשוט: **"כי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח" – לפי הפשוט** היו מלעיגים עליו במה שלקח מבנות כושים שהם ערלים, כדמוכח בדברי הימים של משה. שמלך על כוש ימים רבים". ר' חזקיה בן מנחם ("חזקוני") מציג פירוש זה מבלי להכריע: **"דבר אחר**, על אדות האשה הכשית – **מלכה כושית**, כמו שכתוב בדברי הימים דמשה והוא לא נזקק לה. ואין לפרשו על צפורה, דאם כן מאי

דכתיב 'כי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח', וכי עד עתה לא היינו יודעים שלקח הוא את צפורה?".

ר' יוסף בכור שור דבק גם הוא בפשוט: "לפי הפשוט: שהיו אומרים, וכי לא מצא משה אשה מבנות ישראל שיקח לו לאשה, שהלך לקחת לו מבנות הכושים שהם ערלים... לפי שלא מצינו במקום אחר שמשה לקח אשה כושית – הגיד לך הכתוב: כי בודאי אשה כושית לקח".

ר' משה אלשיך מתנגד לפירוש שכושית היא שחורה, כלומר מכוערת, "וגם דוחק לחלוק על רבותינו ז"ל מן הקצה אל הקצה, מלפרש כושית יפה אל פירוש שחורה וכעורה". הוא סומך על מסורת רבותינו (במדרש), שמדובר באישה אחרת, מארץ כוש. אלא שהוא טורח לציין את גיורה:

ואפשר לבא אל הענין, במה שקבלו רבותינו ז"ל כי ארבעים שנה מלך משה בכוש ויקח לו אשה כושית... ולא קרב אליה ארבעים שנה על היותה כושית ולא יהודית, כי לא נתגיירה... כי אז אשה כושית לקח, כי כושית וגויה היתה בלקוחיה. מה שאין כן בזאת, כי גיירה משה בקחתה לו לאשה כנודע.

גם המלבי"ם סבור, שמדובר באישה מכוש, אלא שזו נקנתה מסוחר עבדים. וכך הוא מסביר את דיבורה של מרים: "ודברה מרים במשה על הדבר הזה, א' שבקנתו מהם הוא מחזק ידם, ב' שמא תדבק בבני ישראל הצרעת ח"ו מהאשה הכושית" (דב' כד:ז).

נספח: האם השתמשה התורה בלשון סגי נהור?

ראב"ע דוחה את האפשרות הזאת בשתי ידיים, משום שזהו תהליך הפוך לתופעה הקרויה "לשון סגי נהור", כלומר יופמיזם (= לשון נקייה). גם את הנימוק "שלא תשלוט בו עין הרע" הוא דוחה: "והמתרגם אמר 'שפירתא'. וטעמו – לשון כבוד, כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן. גם אנחנו נקרא העיור סגי נהור, והנה לא יתכן שנקרא שם, שהוא לשבח, להפכו לגנאי". ובמקום אחר (תה' ז:א) הוא חוזר על נימוקיו: "על דברי כוש בן ימיני – יש אומרים שהוא שאול, שהיה יפה, כדרך 'כי אשה כושית לקח', וזה רחוק בעיני, שיורידו מלת שבח לגנאי וזה הפך סגי נהור. ומה שאמרו רז"ל שלא הזכירו לברכה, שלא תשלוט בו עין הרע, רחוק הוא מאד".

ר' יוסף אבן כספי ("משנה כסף") יוצא בהתקפה חסרת רסן על הפירוש הזה:

אמר יוסף מפליא אני על הקדמונים, שלמים הם כולם ממני, לא אגיע לפרסת כף הגלם. איך נפל לעולם בדמיונם, שיפרשו דבר מן התורה הפך מה שכתוב. אם כשיחליפו שם אל שם הפכי לו, או יוסיפו מלות הפכיות... ומאין לו (לאונקלוס) לפרש כושית יפה, שהם הפכים כשחור ולבן, ועוד מאין לו להוסיף מלות הפכיות... ומדוע לא נעשה כן אנחנו ואיש הישר בעיניו יעשה? עד שנחליף ואהבת את ה' א-להיך, באמרנו חלילה ושנאת את ה' א-להיך.

6 תמצית דבריו מתוך: קדמוניות היהודים, א, סעיף 252.

7 גם ר' יצחק אברבנאל דוחה את הפירוש שמזהה את הכושית עם ציפורה, אבל אינו סומך על הנאמר בספר חיצוני: "ואם היתה הכושית בת מלך כוש, כמו שנזכר בדברי הימים של משה, מה ראו עתה לדבר בלקוחיה. ודברי הימים זה כבר ספקו בו המפרשים ואין ראוי לסמוך עליו". מכל מקום, הסיפור מופיע באריכות בילקוט שמעוני, סימן קס"ח.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף